

1981 JAN 1 11

Vasárnapi magazin

A bazilika

A templom belseje

(MTI fotó)

A 75 éves Szent István bazilika

Budapest egykori külvárosai, így a Lipótváros is, a múlt század elejétől gyorsan benépesültek. A túlnyomóan katolikus vallású lakosok templomot igényeltek, ezért a mai Szent István bazilika helyén 1817-ben Zitterbach János tervei alapján ideiglenes templomot építettek, és már 1845-ben gyűjtést kezdtek új, nagyméretű épület létesítésére. Felépítése 1849-ben egyszerre sürgős lett, mert a régi kis templom Hentzi bombától eltalálva leégett.

Az új templom tervezésével Hild Józsefet bízták meg, az egri és esztergomi székesegyház építőjét. Hild úgy vélte, hogy a kapott feladattal építési pályafutását megkoronázza. Empire stílusú kupolás templomot tervezett, amely szépen beilleszkedett volna a Lipótváros hasonló stílusú háza közé.

Az alapozást 1851-ben kezdték meg, de a munkát pénzhány miatt többször abbahagyták. 1867-re a kupola belső bordáival 51 méter magasságig készen voltak, ekkor Hild váratlanul meghalt.

Az építkezés leáll

A munka folytatását Ybl Miklósról bízták, ő azonban leállította az építkezést, mert a kupola állapotát aggasztónak találta. A kupolát tartó vegyes kő- és téglafalazat egyenlőtlenül üledett, s emiatt repedések keletkeztek. A kiváló építész szerint ezen toldozgatással, aládúc-lással nem lehetett segíteni, s a kupolának és tartó falainak teljes lebontását indítványozta. Megállapítását az illetékesek kételkedéssel fogadták és bizottságot küldtek a javaslat tanulmányozására. Mielőtt azonban döntés születne volna meg, 1878. január 21-én egy erős vihar súlyosan megrongálta az épületet. Ybl jelentette a fővárosnak, hogy a falak hamarosan ledőlnek és az építkezés közelébből mindenkit eltávolított. Ezzel megelőzte, hogy emberéletben kár essen, mert a következő nap délutánján hatalmas rázkódással az egész épület összeomlott.

Ybl ezután új tervet készített. Hild elgondolásából csak az alaprajzot és az oldalhomlokzatokat tartotta meg, az empire stílust olaszos neoreneszánszá alakította át. Ennek alapján a bazilikát elsősorban az ő művének kell tekinteni. Terve megfelelt a budapestiek óhájának is, mert nemcsak templomot akartak, hanem az egész főváros díszül szolgáló monumentális épületet is.

Az építkezéshez 1873-ban fogtak újra hozzá, de pénzhány miatt továbbra is rendkívül lassan dolgoztak. Közmondással lett: „Akkor váltja be ígérését, ha készen lesz a bazilika”. A templomot ugyanis már elkészülte előtt ezen a néven emlegették, noha nem bazilika stílusú, de a bazilika, azaz királyi épület nevet szívesen adták más monumentális templomnak is. (Bazilika stílus: téglalap alaprajz, a főhajónál alacsonyabb oldalhajók, az ablakok az oldalhajók fölötti falon helyezkednek el.)

Anyagi nehézségek

A templom céljára állandóan gyűjtöttek, 40 000 forint volt az évi állami támogatás és 1882-ben felvetődött a gondolat, hogy a szükséges összeg egy részét nyeresémmel kölcsönrel szerezzék meg. 1886-ban a bazilika felépítésére, valamint a Mátyás-templom, a kassai és bártfai műemlék templomok restaurálására a műemléki bizottság 800 000 öt forint névértékű kötvényt bocsátott ki. Ennek hasznából a bazilika építésére csaknem 1 millió korona jutott (időközben ártértek a forintról a korona pénzegységre), adományokból

összesen 576 000 korona folyt be, az állam 1 350 000 koronát adott, a költségek oroszlan-részt, több mint 5 millió koronát a főváros viselte.

Mikor 1889-re az épület külseje nagyjából elkészült, Ybl elhunyt, anélkül, hogy a belső berendezésre tervet hagyott volna hátra. Az építés befejezését Kauszer Józsefre bízták. Nagy volt a megdöbbenés, mikor Kauszer közölte, hogy e célra még 1 300 000 korona szükséges. Bár ezt az összeget a fővárosi építkezési felügyelőség 1 millióra faragta le, ennek előteremtése sem bizonyult könnyű feladatnak. Ezért húzódott el a munka még 16 évig. Összesen 54 esztendőig tartott az építkezés. Az ünnepélyes felszentelésre 1905. november 19-én került sor.

Hatalmas kupola alatt

A bazilika központi elrendezésű kupolás templom, alaprajza görög kereszt. Hossza 86 méter, szélessége 55, magassága 30 méter, alapterülete 4147 négyzetméter. 7000 ember fér el benne. Ybl olyan kupolát akart létrehozni, amely messze kimagaslik Pest háztengere fölé. E cél elérésére magasságát, amely 96 méter, a templombelsőhöz képest túl kellett méretezni. Nehogy azonban belülről kúrtószzerűnek hasson, egy alacsonyabb belső kupolát is épített.

A főhomlokzaton két barcsú torony közt széles ível egy oszlopcsarnok nyílik. Különösen sikerült a főbejárat ünnepi kiképzése. A fölötté levő timpanon szoborcsoport-

tozatát, Magyarország nagyszonyának és a magyar szenteknek képmásait, valamint a szentély és a kupola szobrait Fessler Leó tervezte.

Belseje gazdag képzőművészeti remekekben, melyeket a korabeli legnevesebb művészek alkottak. A főoltár fölötti falat a Benczur Gyula által tervezett öt mozaikkép díszíti; ezek egyes részeit szimbolizálják. A bazilikában elhelyezett többi festmény és mozaik alkotói: Feszty Árpád, Lotz Károly, Nádler József, Stettka Gyula, Roskovich Ignác, Székely Bertalan, Than Mór és id. Vastagh György, a szobroké: Damkó József, Fadrusz János, Ferenczy Béni, Mayer Ede, Pátzay Pál, Sennyey Károly, Strobl Alajos és ifj. Vastagh György.

Kár, hogy a bazilika elhelyezése nem szerencsés: lenyugózónek szánt homlokzatai a környező szűk utcák miatt nehezen érvényesülnek.

A történelem viharában

Szép volt az altemplom térhatása, de mikor 1944-ben a főváros levéltárát biztonsági okokból itt helyezték el, elválasztó falakkal részekre osztották. A levéltári anyag jelentős részét helyszűke miatt azóta is itt őrzik, noha az iratok az altemplom névessége miatt ki vannak téve a penész pusztításának.

Budapest ostromakor a kupolán légvédelmi figyelőállást létesítettek és bizonyára ezért is irányították a bazilikára sok aknát. Ezek szerencsére nem okoztak helyrehozhatatlan pusztulást. A károk helyreállításához 1947-ben fogtak hozzá. A munkások a kupola belső részén dolgoztak, mikor egy szakszerűtlenül végzett forrasztás nyomán tűz keletkezett, s a külső kupola leégett. A belső főkupola s vele együtt a bazilika többi része a tűzoltók gyors munkája következtében sértetlen maradt. A főváros a kormánytól kapott 1 millió forintból azonnal megkezdte a helyreállítást és újra vörösrézrel burkoltatta be a házak fölé magasló kupolát.

Vértessy Miklós